

בהלם וגו' מכלות עינים ומדיבות נפש וזרעם לריק זרעם, כנגד מה שאמר ואם בחקותי תמאסו אמר מכלות עינים, כי ענין המיאלו הוא דבר שאין העין יכולה לראותו, ולכן יוכיחם בכליון עינים כפי מה שחטאו, וכנגד מה שאמר ואם את משפטי תגועל נפשם, אמר ומדיבות נפש, כפי מה שחטאו בנפשם בניגועל הנפש, וכנגד מה שאמר להפרכם את בריתו, והוא ענין ביטול ברית ההורה כאלו לא היה, אמר וזרעם לריק זרעם וכו' שהיה ענין היות גיעם לריק וכלילו לא ירעו, וכמו שדרשו בשבת פ' במה מדליקין (ל"ב) פסוקי סקובחות מיוחסים אל העונות מזה כנגד מזה: ולפעמים נחיס להודם יסורין בסבת רוע ההגתו וסבלותו, ואינם יסורין שהם לכפרת עון, מזה כי ברוע בחירתו הביאם עליו, כמי שלא נהנה במחללו ומלבושו וזבא לידי חולי, וכן מי שלא נזהר בלבושו ובמעשיו והיה סבה שהטו אותו בני אדם ויסרו אותו, ויכולה באלו יסורין הבאים על האדם ברוע ההגתו הוא חוצב שבאים אליו מהאל יתברך על עונותיו ומחפש לפי דעתו ואינו רואה עין שיבא לו בסבתו יסורין אלו, ונתרעם על האל ית', וכמ"ש בכתוב (משלי י"ט) אולה אדם הסתף לרבו ועל ה' יצחק לבו, וכמו שכתב הר"מ ז"ל בשמונה פרקים אשר הקדים למסכת אבות, וכן אמר בכתוב (משלי כ"ב) גינם פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם ותניא (ב"ב קמ"ד) הכל בידי שמים הוץ מנינים פחים לגנה וקרה פח ומוקש בדרך עקש, כי בידי הדבר תלוי להשמר מן הגנה כמו שפירש רשב"ם בפ' מי שמת (סע), נראה כי הרעות הבאות על האדם לרוע בחירתו ולסבתו בעקשותו אינן נהשבות לו לכפרת עון, כיון שהוא ראוי שירחק ממותו הסבות, וכמו שאמר בכתוב שומר נפשו ירחק מהם:

ועם כל זה בשמכין האדם להבט שיבואו עליו הרעות לכפרת עונותיו ומכפרים עון, והוא ענין התשובה, וכמו שאמר הכבוד ע"ה (יואל ב') שיבו עדי וגו' בלוס ובכי ומספד, שהם דברים המתערים את הבורך, וכמו שראינו שהמחיים הקדמונים שהיו מלערים את גופם ומציאים יסורין עליהם לכפרת העון, כמצאנו בגמרא (תענית כ') כמו מה שאירע לנחום איש גס זו, ובאמרם כל ימיו של אהוה לדיק היה מלעער על דבר זה, וגם בדברי היסורין הבאים על האדם ברוע ההגתו במחללו ודיבורו ומעשיו עם הבריות אחר שכבר באו עליו היסורין הוא מזדיק הדין עליו, ויודע ומכיר שסבתו באו אליו היסורין שהם ומקבל אותם בסבר פנים יפות, ויודע ומכיר כי הוא חייב בחטאיו יותר מהיסורין שבאו עליו וסובל אותם לכפרה, גם הם מכפרים ממנו קלם חטאיו כיון שאינו מתרעם עליהם, כי לא נחשב לו לסבלות והוללות מה שהיה סבה להביא

עליו הרעות, אלא כשהוא מתרעם על האל יתברך וכמו שאמר בכתוב (משלי י"ט) אולה אדם הסתף לרבו ועל ה' יצחק לבו, אבל כשאינו זועף על ה' אלא הוא יודע כי הוא חשש ועל כן באה אליו הלה הזאת אז יוכפר לו, וכמו שקרה לאחי יוסף שכל מה שעשו ליוסף נלכדו במחשך, והלדיקו עליהם את הדין בזה שאמרו על כן באה אליו הלה הזאת, ונתבאר ענין יסורין הבאים על האדם על הסבר והם לכפרת העון: והיסורין הבאים על האדם על הסבר הם: הלדיקים והם הנקראים יסורים של חסבה. וגם כן היסורין שמוציא על הנדיק כדי שימנע מעשות דבר שהיה רעה לו, וכמו שהמילו על מה שכתוב (תהלים מ"א) ביום רעה ימלטנו ס', למי שהיה רואה לעלות בספינה ונכנס קוץ בדגלו ולא נכנס בה ואמ"כ ברוע שבעה ספינה ויגלו לעבר הסבר שהביא עליו האל יתברך באהבתו אותו. ובענין יסורין של חסבה כהב רש"י ז"ל (ברכות ה') שהקב"ה מייסר את הנדיק בעוה"ב בלי שום עון כדי להרבות שכרו בעוה"ב יותר מכדי זכותו ע"כ, וכמו שהוכיחו מן הכתוב שאמר (משלי ג') כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירלה, הנה פשוט בכתוב מורה כי ההוכחה היא בלי עון, כפי חין החוצא נקרא אהוב ה', הדרבה הוא מרוחק ממנו, וכיון שאמר את אשר יאהב ה' יוכיח, נראה כי למי שהוא אהובו יוכיח וא"כ הם יסורין של חסבה להרבות שכרו בלי עון. וענין אלו היסורין של חסבה נרין להבבאר בזהוה אופן יתכן שילעך האל ית' את האדם בלי עוהו היסורין להבבאו אותו, כי יותר טוב היה להטיב לו כיון שהוא אהובו והוא לדיק תמים:

ואומר כי מן הידוע כי הכלית בריאה האדם בזה העולם הוא להשלים עלמו בעשותו רצון האל ית', ובקיימו לימוד התורה ומלותיה, ובכל זה ישיג חיי העוה"ב בבחירתו הטובה, וזאת היחה כוונת נתינת התורה לישראל שישיגו עלמם בלימודה וקיומה, ויש מן האנשים הנדיקים שיש בכה השפלותם ורגונם לעשות רצון האל ית' יותר ממה שנתנו, כי לימוד התורה וקיום מלותיה נקל בעיניהם נגד אהבתם לאל יתברך והשוקקם למלאת רצונם. לאחר שברנינו עלמם בזה אינו נחשב להם עורה ועמל עסק התורה וקיום מלותיה, כי יש את לבדם לעשות לאהבת האל ית' יותר ויותר גם כי יגיע להם מהעורר והעמל בעבודתו ית', וכברואה האל יתברך גודל אהבתם אותו והשקט באהבתו, ושיאינם יכולים להשקם כל מהשוקקם בעבודת האל יתברך, מלך כי רוצ המלה אינם באוה לידם בכל יום לעשותם, כי יש מלות הבאות תזמן לזמן ולפעמים זמן רחוק, ויש מהן שרביבות הכמות שאינם מושגות להם, באופן שאינם באים לכלל חיוב אותם

שקראו אל הצבא, שיש צבא חזק שמן מן
 העין הקולט, כמו שאמרנו (ב"מ פ"ג) על רבי
 אלעזר צ"ל שמעון דלא מיהבא דעניה בניה שאמר
 לו על אותו שחלה שהוא ופניו צלח על נערה
 מאורסה ביה"כ ואמר על זה שיצו בני מעי שיצו
 ומה פסקות שלכם כך ודלוח על אחת כו"כ וכו'
 כמו שאמרנו כי הבורך לא הפועלים (שם) ואפי"ה
 לא סתך דלעניה וקבל עליו יסורין לבקש רחמים
 ותחילה שמה העני בחד מן הגדיקים כמו שפירש
 רש"י ו"ל שם, ואם פן נראה שהיו יסורים אלו
 לנפשתו עון, גם כי נקראו יסורים של הצבא,
 וקמו שאמרנו (שם פ"ה) לישורי דר' אלעזר עדיפי
 מדריש הלכו יסורין דר' אלעזר מהצבא ברו
 ומתהבה לבנו, ודרבי עמי מפעש דהורא עגלה
 צאו ועל ידי מפעש דבני לרבושתא לבנו כדאיתא
 בתם, ויסורי דרבי ודאי שהיו ג"כ מהצבא, גם כי
 צאו ע"י מפעש, כי מפני רחוקה הועלת יסורי ר'
 אלעזר שלא שלטה בו רעה אמר חביבין יסורין
 וקבלי עליה תליסר שני שנים בזמירתא ו'
 בלפניא ו' אמרנו לא חופשא, ולמה רובלו שני
 יסורי דר' אלעזר לא שכיב איניש בלא זמניה,
 והלוהו שני יסורי דרבי לא אולטרין עלמא
 למערא, נראה שגולם היו יסורין של הצבא
 לשרבות שבהם צבוא"ז להועיל לבני דורס, גם
 כי הם היו חקצלים ואצילים אותם ג"כ לתשלום
 כפרם לרוח שפך עון שלא היה יודע להם, והאל
 ית' שהכל גבוי לפניו ראה וידע שלא היה בהם
 שמך פיסול עון והציא עליהם היסורין מהצבא
 להרבות שבהם לתועלת סדור כזכר, ותועלתם
 צבוא"ז, ולכן הראה האל ית' השקפתו והשגחתו
 על הנדיקים שבזכותם העולם ניזון, ומפני כי
 רבי אלעזר חשב עלמו שחלי כשכל בנפש לוח
 לדיק, היו היסורים צבאו עליו בדם שהיה זר
 מנופו כמו שאמר ננדי מחותיה כל יומא שהין
 ספלי דמא, והאל ית' הראה שלא חטא כלל בזה
 שחמד וספק בעלמו, ולכן היה שבר אותם היסורים
 שלא מה לוח בלא עמו בזכות יסורי רבי אלעזר,
 להורות שלא המית שום אדם לדיק, כי לא
 הרשעים אשר הם הייבים וצחייהם קרויים מחים,
 ושכר יסורי דרבי היה ללא אולטרין עלמא
 למערא דומה ליסורין שקבל עליו, שהם צפה
 ואכן שבמקום קטנים, כי הוא נלעטר במאכלו
 ובחמסקיו, ולכן נהדרו בזכותו המאכלים והמשקים
 בלי חסר, דיומא דמיטרא כיומא דלינא כמו
 שאמרנו שם, ואפילו הכי אמרו דעדיפי יסורי
 דרבי אלעזר מדרבי, דאילו רבי אלעזר מהצבא
 בלא ומתהבה לבנו, דרבי על ידי מפעש ברו,
 הוראה צפה כי גם יסורי רבי היו גם כן של
 הצבא לא היו שלמים באהבתם יסורי ר' אלעזר
 שמד ששאל קבלה היסורין ברו עליו, וכבר
 שיכתלקו מעליו נכתלקו, אבל יסורי רבי לא צאו
 עליו מיד כשקבלם, עד אשר בא אותו מפעש

לידו שלא ריחם על העגל שנחבא תחת כנפיו שלא
 ישמטוהו ואמר זיל ללך נולדת, אמרו סוחיל
 ולא ריחם ליתו עליה יסורין, ונחשב צידו דצור
 הקל לחטא עד שצאו עליו היסורין על החטא
 ההוא, ואולי כי בשעה אחת שהתמידו בו אותם
 היסורין נהפך לו החטא הקל, ללא פיון שצאו
 עליו כבר ע"י המעשה לא נכתלקו מעליו, לכן
 את שאלתו ולעשות את בקשתו בכל הזמן שקבלם
 מאהבה, וזמן הסתלקותם גם כן הולך שיצא
 לידו דבר זכות ורחמים, שאמר על בני כריתותיה
 לקח כנשף ליה אחתים שבקיטו דכתיב (תהלים
 קמ"ד) ורחמיו על כל מעשי, ואז רחמו עליו
 ונכתלקו יסוריו :

והנה יסורין אלו ודומים שצויהם ע"י שאלת
 מקבלם לא יכול בהם חסרון בהצבא שה"י
 אותם שמלער אותם בציחה לדיקים נחורים,
 כיון שצויהם מרובם ומחוסר מציא להם, אבל
 בשאר היסורין של הצבא שאינם באים על ידי
 שאלה, כאמנם תלה ולא מלא בידוע יסורין של
 הצבא הם, הים מראה עול בחקו ית' להציאם
 עליהם שלא מדעתם, ועכ"ז כבר כתבנו למעלה
 כי בראות האל יתברך כוונתם הטובה ויחסרם
 להטעור בעבודתו ית', מציא עליהם יסורים
 לזכות אותם ואת בני דורם :

פרק עשירי

יקרה ספק בעיני היסורין והוא היותם נמשכים
 מחטא האב לבן וכמו שאמר הכתוב (שמות
 כ') פוקד עון אבות על בנים כשאוהבים מפעש
 אבותם בידם כמו שדרשו ז"ל (סנהדרין כ"ז),
 והיה די ומספיק להם מה שובלים על מעשיהם
 הפרעים, ולא היה רצוי שיסבלו גם כן מפעש עון
 אבותם, כל שכן לפי מה שגזרו חכמים ז"ל ארבעה
 חלוקי כפרה שהם ג' ותשובה עם כל אחד מהם
 והם יו"כ ויסורין ומיתה, כי כיון שמת האדם
 בהצבא ובאו עליו יסורין בעושתיו החמורים
 נתכפר עונו, וגם צפון חלול ש' שנאמר (ישעיה
 כ"ג) עד תמותו, כיון שמת קודם זמנו ויהיה
 מיתתו כפרה על פונתיו החמורים וכמו שנתבאר
 פרק ב', ואם כן בציח עון הוא שצויהם ונמשכים
 היסורין לבן על עון האב, עם היות הבן אוחז
 מפעש אבותיו בידיו, כי אדרבה צמח שאלת
 הוא צעלמו יש לו ארחה והתגלותו שלא ליעש
 כל כך, אם בציחו מלומד מאבותיו שאלו בידו
 צמעיהם ביהומו מלוי אללם ולא מיתו בו ולא
 הוכיחוהו, ואם צהות הבן ויך האב הוטעף
 ומחומר הרע קורן גם הוא, והיה טבעו מיתן
 וטעה יומא חל הרע ולא אל הטוב כטבע האב
 ומתהו הרע, וצוה היה מן הראוי שיסבול האב
 ויעש גם הוא על עון בניו, ולא הבן על עון
 אביו כזכר :

ולחשובת

ולתשובה זה חקיים ואומר כי לחות בריאת
האלהים בעוה"ז לעצור ה' ולהשלים
נפשו, בריאותה וישלם על יצר הרע בסקין לדי
לדרכו, ובכחו ועוצם ידו יזכה לעולם הבא, מן
הראוי לו לגמול חסד לנפשי שילוו והביאו לעוה"ז,
ולאוריו שהיו שהפיו, לו ביצירתו, וכאמרם ז"ל
שגשה שותפין בחדש הקב"ה וחביו וחמו, ומזה
הכל החזיר וזם האל יתברך על כיבוד אב ואם
שהיו בזה בואו לעוה"ז כדי שיזכה לעוה"ב,
והקיים כבודם לכבודו, ובכל מה יותר, כאמרם
(בירושלמי דפאה) בהקב"ה כתיב (משלי כ"ב) ככל
ה' מהוקר אם יש לך, ובכיבוד אב ואם כתיב
(שמות ל') ככל את אבין ואת אבין בן ים לך
ובן חין לך, כי מה שנתתה האל ית' ביצירתו
הוא גדלים רוחניים, ולכן חינו מחייבו להטעות
גופו במה שאין בידו, אבל חביו וחמו היו שותפין
ביצירתו בדברים חומריים שהם כלל הגוף ואיבריו,
ולכן חייבו האל ית' שגם שלא יהיה לו ממון,
יטרה גגופו לכבוד אהואם במה שלריך להם
צמחונתם ופרנסתם, מיוקף לור על מה שנטפלו
חביו וחמו מן יום לאלו לאור העולם בתיקתו
ומחלו ומשקו וכסוהו הפריכים על עד זמן גידולו,
ועל זה זכתה התורה לזכר כמה דברים צביו
הקטנים הסומכים על שולחנו כמליאה וזולתה,
ולסבת הסתלקות קלה מכיבוד אב ואם לכת
כתשנשא להיותה תחת רשות בעלם, וזה לו האל
ית' בקטנותה ונעורותה יותר מן הזכר, והוא עני
מכירתה כמ"ם (שמות ל"א) וכי ימכור איש את
צמו לאמה וכו', ועל דרך זה שלטים הקטנים
הם כנכסי האב וקניינו והם נענשים ומחיס צעון
אזוהם, וכמו שאמרנו ז"ל בשבת (ל"ב) בעון נדרים
או צעון ביעול הורה או מזוזה ביום מהים כשהם
קטנים, וכשהם גדולים אינם נתפשים צעון
אזוהם, כמו שכתוב (דברים כ"ד) איש בחטאו
יומתו, כשהוא איש לא יומת אלא בחטאו, וכמו
שאמרנו בסנהדרין (כ"ז) כשהוא אומר איש בחטאו
יומתו כשאוהוין מעשה אבותיהם בידים, כי אפי'
שאוחז מעשה אבותיו אינו מת אלא בחטאו, אבל
יסורין יסבול צעון אבותיו בשריות מעשיהם,
כי הטיחה על המחשבה הוא שכלל מהם לא היסורין,
כמו שאמר איש בחטאו ימתו, איש לו חטא
ולאציו חטאו ואינו מת אלא על חטאו, אפילו שנמשך
לו מחטא חביו שאחז מעשיו, ולכן אמר הכתוב
סוקד עון אבוא על בנים כשאוחזים מעשה אבואם
בידם ג"כ, והם נענשים על חטאם, אלא שאינם
מגעת הפקידה עד המות אלא בשריות, כי כיון
שבקטנותם היו נענשים במיתה צענין אבותם, די
להם כשיגדלו שלא יענשו במיתה כי אם ביסורין
צעון אבותם ועוצם שחזו בהם, אבל לא הממשך
עונם לבנים צעון אבותם ואפילו אוחזים מעשיהם
כי אם עד שלשים ועד רבעים כמ"ם הכתוב, כי אין
האלהים משיב לראות בני בנים כי אם עד דור רביעי,

וכמ"ם הכתוב (בלאשית ל') וירא יוסף לאשרים
בני שלשים גם בני מצור וגו', וכיון שאינם נענשים
על עון אבותיהם כי אם כשאוחזים מעשיהם, איך
אי אפשר שימשך פקידת העון על יותר מרבעים,
כי הבאים אחריהם לא ישינו לראות האב הזקן
חמישי להם כדי שיאחזו מעשיו ויענשו ג"כ על עונו;
ובזה שאמר הכתוב על בנים על שלשים ועל
רבעים, והיום מספיק בשיאלנו סוקד עון
אבות על בנים רבעים, הוא לכורח כי פקידה
זאת של יסורין קודמין אליהם הצנים לשלשים
וסלשים לרבעים, שאם אין צעון האב כדי שיבואו
יסורין חלף לאחז מהמנסחים ממנו לא יבואו כי
אם לקרוב לו קודם, ואם לא נגלם בו העון
ימשך לשלישי וכן לרביעי, ואם נגלם הבן הלאהק
ולא חזו מעשה חביו, אפשר שלא ימשך העתש'
לבנו גם כי יאחז מעשה חביו חביו, כי כיון
שנפסק שלשלת העון צבן לא ימשך יותר, וכן
אם בן הבן לא חזו מעשה אבותיו, לא ימשך
לבנו עונם אב חביו, גם כי יהיה הוא אוחז
מעשה אבותיו, וכמו שהמשילו במדרש לארבע
דלותות זו למעלה מזו צו יין וצו שמן וצו דבש
ובצו מים נפלה דליקה באחת מהן מכבות זו את
זו אבל אם היו כולן של שמן כולן נשרפות, כך בזמן
שחופשין מעשה אבותיהם בידים דור אחר דור
הם נדונין על ידו, אבל אם הם מבורנין דור אחד
לדיק דור אחד רשע לא יומתו אבות על בנים:
ובזה שראינו בענין עון מעגל שאמר הכתוב
(שמות ל"ב) וביום סקדי ופקדתי עליהם
חטאתם, ודרשו חז"ל בסנהדרין (פרק חלק)
ללאחר כ"ד דורות נבצט פסוק זה, ודמיו הכל
בעגל וביום סקדי וכתיב בלדקיהו כשחרב בהמ"ק
(יהוהאל ע') קרבן פקודות העיר, קרבן אותו מעשה
שגארו וביום סקדי, וממעשה העגל עד לדיקה
ארבעה ועשרים דורות, מנחשון שנעשה העגל
בימיו עד לדיקה, שנראה שהעון נפקד וממשך
עד כמה דורות, וגם שנפסק העון לאיזה דור
שלא אחזו מעשה אבותיהם, וכן אמרו שם עד
ירבעם היו יונקים ישראל מעגל ח' שבעש במדבר
מכאן ואילך יונקים משלשם, שנים מירבעם וא'
שעש במדבר, נראה שנמשך פקידת העון יותר
מכ"ד דורות אפי' למי שאינו אוחז מעשה אבותיו:
ולתשובה זה אני אומר כי לריכים אנו לומר
כי יש הפרש גם בזה בין החוטא
צענין ע"א למי שחוטא בשאר הצבירות, כי
המודה צע"א כחופר בכל החורה העולה, והוא
וזרעו נענשים עד כמה דורות, כי החודם היא
מורשה קלה יעקב, וכתוב גם כן (דברים ל"ג)
שאל אצין ויגדל וגו', ומזה הגד חייב האב לגמל
חורה לבן כמ"ם (ש"א) ולמלאם אותם את
בינים, ולארות כי יושם מאצות לבנים, וכל
עוד שירושלמי זאת משתלשלת מאצות לבנים, אין
הבנים נענשים בשאר עונות שנכשלים בהם
אבותיהם

פקדי עונם, וז"ל הכתוב וביום פקדי ופקדתי עליהם הטאתם כל' מה שהוא מענין הטאתם: ואשורב לביקך מה שנתקשה לנו בתחלת הספר, כ"ל האבות המואלים חזרו בתשובה וסבלו עונם עונם החמור, מה ישאר לבן להיות נענש אחריו ולהיותו נפקד ביום פקודתו על עונות אבותיו, כיון שהם חזרו בתשובה אפילו שחצאו בעון החמור כעון ע"א הרי נחפז עונם עונם בתשובה ויסורין ומיתה שמתקם שרון ואפי' חלול הסם :

ואם נאמר כי מה שנענש הבן בעון האב בשאריות מעשיו הוא בשלל שב האב בתשובה מהשון אשר העוס, הנה בעון העגל שנאמר בו וביום פקדי ופקדתי עליהם הטאתם נראה ששבו בתשובה, וכמו שכתוב וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שמו איש עדויו עליו אחר שנענשו כבר במנוס ובחמרב ובהשקאה כסופות, וא"כ איך נענשו ביהם התריסה עד כ"ד דורות, כיון שאבותם נענשו על חטאתם ושבו בתשובה, וכמו שאמרנו גם כן במדרש (אליהו זוטא רפ"ד ח"ב) ארבעים יום שעלה משה למרום להביא תורה לישראל היו ישראל נוהגים כל אותם הימים לום והענית, ביום אחרון שבו נכלם לנו בתענית וספינו ועלו לפני הר סיני והיו צובים לקראת משה והוא לקראתם עד שעלתה בנייתם לפני המקום ונתגלגלו רחמי וקבלם בתשובה ובשר אותם הקב"ה ונשבע שיהיה לכם צבייה זו צביית שמהה שיהא יום זה סליחה וכפרה להם ולבניהם עד סוף כל הדורות ע"כ, וא"כ איך נענשו בניהם אחריהם אחר התשובה והעונש שבה עליהם: וק"וה הני אומר כי גם זה מעונש עון ע"א שמוזרז בה כסופר בכל המורה כולה, ולכן נענשים הצבים אחריהם מוזרעם, גם כי הם חזרו בתשובה צמעה העגל, כי היסורים הראויים לבא לכפרת עון ע"א אחר התשובה הם כבדים מאד, והאל ית' הם על החוטא כיון ששב בתשובה שלימה שלא יביא עליו כל היסורים הראויים לעונש עון ע"א, ויזרר מנה יספ לבאים אחריו מזרעו שיסבלו בעון אבותם ביום פקדת עונם, כיון שהם עלם מעלמיו ובשר מבשרו וסיו צקענותם כנכסי אבותם למוח בעונם, ואחר שגדלו ששאר עדיין במקומו לסבול יסורי העונות כיון שהם אחיזים בהם גם כן, כי באיזה עון שיחפשו בו אחיזים מעשה אבותם, כמו שעון אבותם הם בענין ע"א הכולל כל עונות שבתורה כמו שאמרנו. ובשאר העונות שאינו פוקד לבנים כ"ל עד דור רביעי כפי התשובה הראשונה, ג"כ הם מהעונות החמורים, וגם כי שב החוטא, האל יתברך חם עליו כיון ששב בתשובה שלימה שלא לסתמים עליו בלבד כל היסורים הראויים לבא על חומר חטאו, ומניה חלק לבניו אחריו כנזכר, ובענין ע"א החמורה נתמך

אבותיהם הלא עד ארבעה דורות מן העצם הנאמר למעלה, ואם נכשלים בעון ע"א הרי הוא כאילו נפסקה שלמה הירושם, וכאילו היו התורה ירושם לו מאבותיו וזוה מתמעטין זכויותו לשיענש על עון אבותיו אפי' לאחר כמה דורות, והרי הוא כנר שאין לו זכות אבות, והוא מעונה ביסורין בעולם הזה, וכמו שאמרנו ביצמות (מ"ח) מפני מה גרים מעוניס ויסורים צאים עליהם מפני ששהו עולמם ליכנס תחת נפטי הכניסה, שאין להם זכות אבות שלא עמדו רגליהם כבר סיני, אבל מי שיש לו זכות אבות ולא נפסק שלמה הירושם התורה ממנו הרי הוא כאילו קבל התורה מהר סיני, וכמו שהוכיחו בקידושין (ל') כל המלמד את בן בנו תורה כאילו קבלה מהר סיני כדכתיב (דברים ז') והודעתם לבניך ולבני בניך וסמך יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך וגו', וגם כי הכתוב שאמר (שמות כ') פוקד עון אבות על בנים ועל שלשים ועל רבעים כתוב בענין איסור ע"א כמו שכתוב לא תשתחוו להם ולא תצבדם כי אנכי ה' אלהיך אל קנא פוקד עון אבות על בנים וגו', יש לפרש הכתוב בשאר עבירות, וכמו שזמנינו שגראש ענין זאת הפקידה בפרשת כי תשא ופ' שלה לך בענין המרגלים, ופירוש הכתוב יהיה קך, כי אנכי ה' אלהיך אל קנא פוקד עון אבות על בנים וגו', כלומר עונש ע"א הוא גדול עד מאד ומשך לדורות כאומרנו וביום פקדי ופקדתי וגו', אבל גם בשאר עבירות שאין אהם פורק עול אלהותו מעליו, הני ג"כ פוקד עד' דורות, וזה רוצה בחומריו כי אנכי ה' אלהיך אל קנא פוקד, וזה גם כשאני אלהיך שאין אהם חוטא בענין ע"א אלא בשאר עבירות, הני פוקד, כמו שפירשתי :

וע"ד חפשי לומר כי גם בע"א אין הקב"ה פוקד עון אבות על בנים אלא עד' דורות כפסק הכתוב שאמר צערת הדברות בענין ע"א כי הנכי ה' אלהיך אל קנא פוקד עון אבות על בנים וגו', וזה אינו אלא בעון יחיד כי כל הדברות לא נאמרו אלא בלשון יחיד, אבל כשרבים חוטאים בענין ע"א פוקד עליהם עד כמה דורות כאומרנו וביום פקדי ופקדתי עליהם וגו', מלד כי המודה בע"א כסופר בכל המורה כולה, וכשהדורות הצבים אחר הני ששב ע"א הם חוטאים באיזה עון שיהיה הוא נחשב כאילו חטאו בעון שחטאו אבותם שהם בענין ע"א שהמורה בה כסופר בכל המורה כולה, ומפני זה כשפוקד האל ית' עליהם חטאתם פוקד ג"כ עליהם חטא אבותם שהוא מיוחס אל חטאתם, כיון שטלל כל מיני החטאים כמו שאמרנו, כ"ל היו חוטאים האבות והמה בעון גזל והדורות הבאים בעון עריות לא היה נפקד עליהם עון אבותם, שאין יחס לעון גזל עם עון עריות, אבל עון ע"א יש לו יחס עם כל העונות כמו שאמרנו, ולזה נפקד עליהם ביום

נמשך מה שנשאר שלא היה יכול החוטא לסבול עד כמה דורות, כדי שיוכלו לסבול כל דור ודור מה שיצא אליהם חלק מהעון הקודם שנכסלו בו אזוהם, וכאמרו וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם אחר שנענשו ושבו, לומר כי כיון שכבר נענשו קלחתם ב' מיני עונשים והנשאלים גם כן ימקו בעונם שיסורים שיצאו עליהם, ר"ש האל ית' לחוס עליהם שלא להציא על הנשאלים כל העונש הראוי להם, אלא שינשאר קלחתו שמור לפקוד אותה לדור דור כנזכר, כי גם אותם שמתו בשלשת מיני המיתה, לא קדמו להם יסורים קודם המיתה, כסדר ד' חלוקי כפרה שבעונות החמורים ויש בהם חלול ה' יסורים מולים ומיתה מכפרת, ומפני כי לא קדמו להם יסורין לא שלמה הכפרה, ונשארו היסורין לבניהם אחריהם לדורי דורות כמו שאמרנו :

פרק אחד עשר

ראוי לחקור על החוטא ושונה בחטא אם ראוי שינעש יותר על עשוקו חטא אחד מיוחד פעמים ושלש, או אם ינעש יותר בעשוקו ג' חטאים מחולפים, עם היותם שוים השלש חטאים לחטא המיוחד. ומלאנו חז"ל שאומרים מי שעבר עבירה פעם ראשונה ושניה ושלישית הותרה לו, והותרה לו ס"ד אלא אימא נעשית לו כהיתר, שנראה שראוי להחמיר בעונש החוטא ושונה ומשלש בעבירה אחת מלד שנעשית לו כהיתר וכמו שנעקרה לגמרי מן התורה, ויותר ממי שעבר ג' עבירות מחולפות שלא נעשו לו כהיתר, וכמ"ש ג"כ עבר אדם עבירה אחת מוחלין לו שניה מוחלין לו ג' מוחלין לו ד' אין מוחלין, ובענין העושה עבירה פעמים ושלש שבגג, מליני בסיקף שהעושה ג' עבירות מחולפות בהעלם א' חייב ג' חטאות, ואם עושה עבירה אחת ג"פ בהעלם א' אינו חייב אלא חטאת אחת, וא"כ נראה כי העושה במזיד ג' עבירות מחולפות חמור מהעושה עבירה א' ג"פ : ואובדן כי העבול מחייב כי גדול עונש העושה ג' עבירות מחולפות במזיד, מהעושה אחת ג"פ במזיד, וזה כי החוטא ראוי שינעש משני פנים, אם מלד מה שעבר על מאמר האל ית', ואם מלד מה שהקיל פנים בתורה התמימה ופרץ גדרה, ובאמרה ז"ל (שמ"ר פרשה ו') 'י של לא ירבה לו נשים וכוכבים היתה עוקקת על שלמה ע"ה שאמר אני ארבה וכו', ולזה הוא מצוה שאלד זה הוא חמור העושה ג' עבירות מהעושה עבירה אחת ג"פ, כי זה עשה ג' עבירות הוא כמו שעקר ג' לאוין מן התורה ושלשהם לועקים עליו

מש"כ צמי שעבר על לאו ג"פ, וגם מלד מה שעבר על מאמר השי"ת הוא חמור יותר העובר ג' עבירות מהעובר אחת ג"פ, כי העובר ג' עבירות מחולפות נראה כאילו אינו מחשיב מלות האל ית' ומחשיב לאל מלחו בעברו על רלוטו בג' דברים מחולפים, מש"כ בעובר עבירה אחת ג"פ כי לא עבר אלא על דבור אחד, ואפשר שכשבו ילדו לאותו דבר, ולא כמי שאינו מחשיב דבר השי"ת*) והרי הוא כמו שפורץ פרנה אחת בכרם, שאינו שוה למי שפורץ בה שלש פרנות שנחנה למרמם ולבער מכל רוחותיה, וכמ"ש הכתוב (ישעיה ה') הסר משוכתו והיה לבער פרץ גדרו והיה למרמם, כי לשון פרוץ מורה על פרנות הרבה ולכן היה למרמם, ומה שאמר מי שעבר עבירה פעם א' ב' ג' ו' נעשה לו כהיתר, שנראה היותו ראוי לעונש גדול זה כשמחזיק ועומד בחטאו אשר נעשה לו כהיתר, אבל אם נותן אל לבו שלא ישוב עוד לכסלו אינו נעשה על סג' פעמים שעבר אותה עבירה כמי שעבר ג' עבירות חלוקות כנזכר, ומה שאמרנו עבר עבירה אחת מוחלין לו וכו' וזהו בחטא הראשון שעשה מימינו שהש"י מוחל לו עד סד' וכו' אם הוא עושה עבירה אחת פעם אחת וב' ג' כשלל חטא עדיין מימיו שמוחלין לו ג"כ, אבל אחר שמויני העונות מנ' ואילך נענש ויותר על ג' חטאים מחולפים מעל חטא אחד ג"פ כנזכר, וזהו שהספיק הכתוב דבור המבול שעברו על כמה עבירות בכללותן צמלת השפחה, וכמ"ש הכתוב ותשחת הארץ לפני האלהים וגו', כי גם שכל עבירה ועבירה החזיקו והיו עושים אותה כמה פעמים, נראה שלא היה נחמה גזר דינם אלא בהיות עבירות חלוקות וחמורות כמה שבינס להש"י וצמח שבינס לבנים, וכמו שאמר ותשחת הארץ לפני האלהים כמה שבינס לבין האלהים, ותמלח הארץ חמם כמה שבינס לבנים :

ואפ"ש עוד לומר כי מה שאמר ותשחת הארץ לפני האלהים הוא כי היו עושים עבירות אלו החמורות בהחבא והסתר כמעט שלא היה גלוי כ"א לפני האלהים, אבל חטא הגזל והחמם אי אפשר מבלתי שיהיה מפורסם ונלזם אמר ותמלח הארץ חמם, כלומר שמלחה הארץ מהחמם בפרסום לעיני כל חי, ומפני שהש"י רוצה להלדיק דינו כשביא פורענות לעולם שלא יראה שעושה שלא כדון וחס העונות החמורים לא היו גלויים לכל היה נראה שלא כדון הפורענות שהיה מביא עליהם, לכן אמר הכתוב (בראשית ו') ויאמר אלהים לנח קח לך בשר חבל לפני כי מלחה הארץ חמם מפניהם וגו', כלו' גם כי לא היו חוטאים החטאים גדולים הגלויים לפני יי' די וסוקו בחמם

(* נשאלתי כי דברי הרב אלה סמוך ללאורה נגד מקות הנאמר (פסוקי ס"א): מי שלקח ושנן ב"ד ממסין אותו לכיפה כו', ובגמרא חא אכנה לך במקיות של כרת אחת אבל של ג' כריות אויבול דקא טעם כו', הרי דחמיר טעור עבירה אחת ג"פ מעובר ג' עבירות כל אחת טעם אחת. ואפשר יש להקין בין דיני שמים לדיני אדם, כי בגמרא שם הוא בדניי אדם, והרב המחבר דברר פה מדיני שמים, ונ"ע. המדפיס יג"פ.

בחמס ידוע ומקורם להם כדי שיהיו ראויים להשתתף, וזהו שאמר קץ כל בשר וגו' כי מלאה הארץ חמס מפניכם, כלו' שבצת החמס שמלאה הארץ בפרסום הראויים ציבא עמם וקלט, וימיהם לא ימשכו :

וגהזור לענינו, כי העושה שלם עבירות חלוקות נכשו חמור מהעושה עבירה אחת ג"פ, אם מלך מה שצובר על מאמר ה"י, ואם מלך מה שהטיל פסם בתורה בפרון גדרה בכמה לדדים : ובר' שיתבאר זה ביאור שלם אומר, כי מן הידוע כי האדם הזה העולם הוא לריך לכמה דברים לנורך מחייתו וקיומו, ולריך ג"כ להיות נשמר מכמה דברים שהווים על האדם ממקרים ופגעים המטרידים ומונעים אורו ממחייתו וקיומו בזה העולם, ואין צידו לקרב ופועלתו ולרמק נקווו כ"א בחמלת ה' עליו, וכמו שאמר דע"ה (תהלים ט') רצה ה' להיללני ה' לעזרתי חושה. על הנזקים שהוים אמר רצה ה' להיללני, כי גם שהוא מעודד למקרים ולפגעים בריון האל ית' יהיה ניבול מהם, ועל התעוליות המוכרחות אליו לנורך מחייתו וקיומו, אמר ה' לעזרתי חושה, כי אין צידו לקרב כל התעוליות הגריסים אליו והם לעזרתי מדי יום ביום, כ"א ביכלתו ית', ומפני שהם לריכים אליו הדייר אמר חושה, כי יש מהם שאי אפשר להטקיים בלתי אפילו שעה אחת :

ורגה מהאבה שיה"ח לישראל, לא רצה שיהיה להם תוחלת ממושפה ושיהיו עיניהם תלויות אליו בכל יום שיטפיקם במה שערך להם, ושיזילם ויוגן עליהם מסמקרים שהוים מדי יום ביום, אלא נתן להם התורה מלות ואזהרות, כי מלבד מה שיש בהן סודות ועלמים וטעמים נפלאים מה שאי אפשר לאדם להשיגם בזהומו מורכב מד' היסודות, ולכן אין לקוות שגורם בזה העולם, וכמו שאמרנו שגר מלות בשהי ועלמא ליכא, הנה יש בהן בצבונם שיקרבו תועלת הריך להזייר במלות עשה, וירחקו שיזק שהוהו על הנזר במלות לא תעשה, באילו תאמר הזייר במלות ליזית וזכה לנכדו ומעלה לבד מה שלפון לעו"כ או ח' משאר מיני ההלכות, והזייר בתפילין כמו כן וזכה להללם פריית מהלכות העו"כ, וכן בשאר המלות, וכמו כן בזהירות הנזר מעבירה פלונית גלול ממקרה פלוני, והנזר בעבירה פלונית ניבול ממקרה אחר מיוחס לתם שגזר בו, כפי התיחסות יודע תעלומות אשר גלה קלט מחכמתו זו ליראיו ונתן בזה החורס שהיא כולה שמתו ית', וזכה כל מלה ומלה להלליח ולהנין על המקיים אותה וקורא בה, והאחותיות מהסודות בכל מלה ומלה הן שמתו על הקב"ה המיוחדים ומסוגלים להלליח לאדם המקיים המלה שהיא במין ההללחה המיוחדת למלה היא, וכאילו אותן האחותיות הכתובות בתורה באותה מלה שהוא הזייר בה שהן

שמתו של הקב"ה הן מאורות לפניו לעולם, כאילו מזכירם ופועל בהם פעולה נפלאה להיותו מוללח במין ההללחה שהיא המיוחדת ומסוגלת בזהוה המלות, וכן הנזר מעשות העבירה המזדמנת לידו לעשותה, האחותיות הכתובות בתורה בזהוה שהיא שהן שמתו של הקב"ה הן מאורות לפניו ומניגות עליו כאילו מזכירם להללל מהמקרה והפגוע שהיה מעודד לבד עליו, וכשאינו הזייר אלא שכשל בה יפול בשחת יפעל ואין לו סוזר ותומך, וכמו שמתו עשה הן בפועל להלליח האדם ולהטקיי לו בכל מיני הסעבות שהן ההכללות ברמ"ח מלות עשה, והעבירות שקיומן הוא בשב ואל תעשה ואין בהן שום פועל רק היותו נזכר מעשות העבירה בשעה שהיא מזדמנת אליו, בין בצבונות המיוחדות בהן, הן ההעדר והסמנע מבוא עליו המקרים והפגעים שהיה מעודד שיבואו עליו, וכן כל מיני הפגעים שבפעולם שהללח כולם נכלל בשם"ה המלות ל"ח כנזכר, ולזה הוא מבואר כי העובר על ג' עבירות מחולפות ג' מיני פגעים רעים עומדים על ימינו לשטנו, והשמות הרמוזים בזהוה הכתובות באותן האזהרות בתורה הם הם נלצים לעומתו וכבר יעלה לך חובה, ולדעוהה במקום אשר לא יוכל קום, משא"כ העובר על עבירה אחת ג"פ. ועל ענין זה אמר הכתוב וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, ואמרנו ז"ל (תענית ז') זכה נעשית לו סם היים לא זכה נעשית לו סם המות, כי סם היים הוא כולל בקרב תועלותיו והרחקת נקוו, והסם המות בהיפקד, וזרי המורה היא מניגה לפני בני ישראל חק נזיקים, וגם היא מניגה לפנייהם דברים הלייכים להם, ולכן סמך פסוק זה להבדלת הערים לכוס שמה הרוח, ואמר מיד וזאת התורה וגו', כלומר התורה היא מניגה לכל החושים בשם שיתברך שלא ירעע להם שום נזק מרזיחה ולא משום דבר אחר, ונתבאר שמכון להסתבר בפרק זה :

פרק שנים עשר

ואחר שנתבאר ענין התשובה כי היא הרמטה ועיבת החטא, גאמר כי אינם כשאר המלות שהעושה חלק המלה אין לו חלק שגר המלה, וכמו שתאמר מלות ליזית הוא בד' הכפכות והעושה ליזית בנ' כפכות לבד, אינו מקיים ג' חלקי המלה שהי' ד' ליזיות משכבין זה את זה וזרי הוא כאילו לא עשה שום דבר, ואולם התשובה גם כי אינם שלימה עד שתקיה בהרמטה לשעבר ועיבת החטא לעתיד, עם כל זה החרטה לבד צלי עיבת החטא מועיל קלת, וכן עיבת החטא צלי הרמטה, וכמו שמלינו באחאב שנכנע מלפני ה' במה שקרע בגדיו ולם ושכב בצק, שגראח כמתחרט על מה שעשה, ולא עזב כל חטאיו, ועם כל זה הועיל לו

של אמונת ע"א הנזכרים, ואמר ג"כ אחיה כסל
 לישראל יפרח כשופנה (וי"ו פ' כ"ו) אמר הקב"ה
 כשופנה זו מפורחת ולבה למעלה כך אתם כשעשו
 תשובה ישי לבכם למעלה, וכתיב לישראל, וכן
 אמר הכתוב (דברים ט"ו) ושבת עד ה' אלהיך
 ושמעת בקולו וגו' כי אל רחום ה' אלהיך לא
 ירפך וגו' ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע
 להם, נראה כי התשובה מיוחדת לישראל כמו
 שכתוב ה' אלהיך וגו' ולא ישכח את ברית אבותיך
 אשר נשבע להם, כי קבלת התשובה לריכס ג"כ
 זכות אבות ישראל:

ובן מלינו כל הצידיים מזכירים את ישראל
 שישוב בתשובה על כל תפלתם ומזכירים
 ענשי אמונת ע"א הנזכרים ואינם מזכירים אותם
 שישוב בתשובה כמו שכתוב בירמיהו (ירמיהו מ"ו)
 אשר הים דבר ה' אל ירמיהו הנביא על כל הנושם
 למלכיים וגו' לפלשתים למואב לבני עמון לאדום
 לדמשק לקדר לעילם לבבל, וכתוך עובדי בבל
 תשובת ישראל ותנחומיהם (שם כ') צימים ההמה
 ובעת ההיא כל נפש ה' יבואו בני ישראל וגו' ליון
 ישאלו דרך וגו', גם כי לא כלם נטרו כי לאן
 אובדות יהיו רועיהם התעור וגו' שה פאורס
 ישראל אריות הדיהו, וכמו שאמרו ז"ל (וי"ו פ'
 ד') מה דרכו של שם לוקם בלחם מאיבריו וכלם
 מרגישים חף ישראל כן אחד חוטא וכלם נעשים,
 (שם) במשל הקודה החתוי בספינה, ולכן אובדותמי
 את ישראל אל כוהו וגו' צימים הם ובעת ההיא
 גאם ה' יבוקש את עון ישראל ואיננו וגו', והשלים
 בענשי בבל על מה שעשו לישראל, עד הנה דברי
 ירמיהו, להורות כי אין תקומה למפלת האומות
 הנזכרים, ולא כאלה חלק יעקב כי זכות אבותם
 מסייעתם לשב בתשובה שלימה, וכן עמוס אמר
 (עמוס א') על ג' פסעי בושם וגו' ועוד וזר
 ואדום ועמון ומואב ויהודה ועל ישראל, האריך
 בעובדה שעשה להם, ואנכי השמדת את האמורי
 וגו' ואנכי העליתי אתהכס וגו' ואקים מבניכם וגו'
 ואמר שמעו את הדבר הזה וגו' על כל המשפחות
 אשר העליתי מארץ מצרים וגו' לכלול את יהודה
 עם ישראל מפני שהם לאו לאשר האומות
 פחתו בו ג"כ ושלחתי אש ציהודה ואכלה ארמנות
 ירושלים, ואמר על יהודה וישראל (שם ג') רק
 אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד
 עליכם את כל עונותיכם, וכמו שאמרו ז"ל (ע"ז
 ד') מכל לגושה צפני בני חכם אוסבו בפרע ממנו
 מעט מעט שאנאו נפרע ממנו צבת אחת, כי לשון
 סקידה הוא מזמן לזמן, ואילו וינה הקב"ה שסיהם
 עיקר נבואתו לנינוח לא אמר להם בצפויים
 שישוב בתשובה אלא שיצד הרעה הבאה עליהם
 וכמו שכתוב (ויקרא יו"א) קום לך אל ימיה אשר
 הגדולה וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני, ואמר
 לו שנית קום לך וגו' וקרא עליה את הקריאה
 אשר

לו, בדכתיב (מלכים א' כ"ח) יען כי גננתי משני
 לא אביא הרעס צימוי וגו', וכן מלינו באנשי
 נגינה ששבו לעתיד שצוה החטא, ולא נהרענו
 על העבר, כי אפילו באזהרת המלך לעם אמר
 (וינה ג') וישובו איש מזרכו הרעס ומן החמם
 אמר בפניהם, אשר בני הכרחה כי החמם אשר
 עמדו בכפם לא בלעוהו הוא שהיו מחזירים ולא
 הגול הנאכל עקשה להשיבו, ויותר מזה ח"ר יוחנן
 (צירופלמי העניית פ"ב) מם שהיה צדק ידיהם
 המחזירו צדיקה תיבס ומנדל לא המחזירו. ולזה אמר
 הכתוב וירא אלהים וגו' כי שבו מזרכם הרעה
 שסוה מצויבה הסתול לעמיד לבד, ועם כל זה
 הועיל להם פנחס האלהים על הרעה אשר דבר
 לעשות ולא עשה, ומפני כי תשובתם זו לא היתה
 שלימה כנזכר, אמר הכתוב על הרעה אשר דבר
 לגשות להם ולא עשה, כלומר על מה שדבר עוד
 מ' יום וימיה כהפכת הוא שחם ולא עשה בסוף
 השרבעים, אלא החיך להם עד שתייה תשובתם
 שלימה, ואפילו בהשבתו אל לבו לשב בלי קיום
 שום חלק מ' חלקי התשובה ההכרחיים מיקל
 החרם משום, וכמו שלמד ר"ן ז"ל דבר זה
 בסוף דקש ועשה ישראל מפסוק זהשבות אל
 לבבך בכל הנושם, שסוה ההשבה ללב לשוב,
 ושבת עד ה' אלהיך היא התשובה בפועל, ושב
 ה' אלהיך את שבותך הוא שבר ההשבה ללב
 שיתקן לרחמים לפני שובך, ויהיה ויכל מלשון
 בצוה ומח, ואמר ושב וקבלנו אצל השמים
 שישלים הגאולה מכל זבל חף עבודתו אשלים חק
 התשובה וכמו שביאר שם:

פרק שלשה עשר

גם כי התשובה היא מועילה לכל באי עולם עם
 כל זה יש הפרש בין תשובת ישראל לתשובת
 שאר האומות ע"א שהיו בעטים קדמוניות (צ"ר
 פ' א') כי העולם לא נברא אלא בשביל ישראל
 שיקבלו את החרה והם לא יקבלו אין קיום
 לעולם, (מדרש תהלים ל"ו) כי ב' דורות נתקיים
 בחסד האל ית' כנגד בני כ"ו כי לעולם חסדו,
 וכן התשובה אלמלא לא נתקבלה לא היה קיום
 לעולם. וזו (צ"ר פ' א') שקדמה במחשבה
 לבריאת העולם בכלל השבעה דברים שקדמו
 לעולם, וישראל שיש עליהם עול רמ"ח מלות
 עשה וס' ה מלות ג"ח וחי אפסר. לעמוד בכלל
 מבלי טלא יקיימו איזה מזה או יעברו על איזו
 עברה, הם השרייה לתשובה בכל יום, ובשבילם
 נבראה, וכמו שהיה הנביא ע"ה התשובה לישראל
 מזה ישראל שד' ה' אלהיך וגו', וכמו שאמרו
 החכמים (יומא פ"א) גדולה תשובה שמעדת עד כהא
 הכבוד, ידוע כי נפשות ישראל הלוכות מחמת
 כהא הכבוד מהאולר ששמו גוף, תפא"כ בנפשות

הכבוד, כלומר שחזרת ששמה לכבוד הכבוד במקום אשר ממנו חולצת גם כי העלה כיון ששבת בתשובה, וכן נאמר בענין התשובה בע"ה (במדבר ע"ו) הכרת הכרת הפסג היחיד עונה בה, ודרשו בספרי יכול אפילו עשה תשובה תלמוד לומר עונה בה בזמן שעונה בה, וכן הוא אומר שמת לו לא בניו מומס כשמומס בה אינם בניו הא כשאין מומס בה בניו הם, וכן אמר המפורר ע"ה תשג אנוש עד דלא ותאמר שובו בני אדם וגו' עד דלא עד דכדוכה של מות, והתשובה זו אינה מועילה לו אלא לעוה"ב כי כבר עבר ובטל מן העוה"ב צדיקותו דכדדוכה של מות, וכן (סנהדרין מ"ג) כל המומתים ב"ד ממורדים ומיתתם והתשובה בודויים כפרה להם לעוה"ב, וכמו שאמר (שם) על עבן היוס הזה רחם עבדך ואלא לעוה"ב, וכמו שאמרו במדרש רחם רחם עבדך וזכר מודה וכדדני זה עבן שזכה את יארו בתודה וזה דרך שהראש דרך לשבית זהו לישראל :

אכונם לאומות ע"ה הנזכרים כשאינם שבים לה' כנזכר אינה מועילה התשובה אלא בזה העולם, והלא לעוה"ב, כי אנשי ינוס כשצו מדרכם העולם אחרי כי לא שבו אל ה' בכל לבבם לדעת לאותו, אלא מלך היראה מדברי יונה הנביא, תשובתם לא הועילה להם כי הם שלא חזרו עליהם הרעה אשר יעשה הנביא, וכמ"ס הכתוב וינחם האלוקים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה, כי נראה שלא הועילה תשובתם כ"א שלא תהפך העיר עליהם לא שנאמר שזה מת אחד מהם אח"כ שיהיה לו חלק לעוה"ב, כיון ששב, כחסידי אומות העולם שלא חטאו אלא שזכרו בשבע מלות בני נח שיש להם חלק לעוה"ב, שאינו כך כי די להם שתועילם התשובה בעוה"ב, שישראל שהעמיסם האל יתברך במצות ואזהרות ואין איש בארץ אשר יעשה טוב ולא יתקח הם הטריוס למדת התשובה, אבל האומות שאין להם עול על לאורם כ"א שבע מלות בני נח לבד, שאין בקיאות קושי, לריכוס להיות זכירים גם אלו יעבדו לא תועיל תשובתם אלא שלא יענשו בזה העולם כנזכר, כי התשובה היא מזה נמנית בכלל רמ"ח מלות עשה שהיא לישראל לבד שם נלכדו לשב בתשובה ולהתדות לפני האל ית' וגדול המנוה ועושה כי לישראל המלואים בה מועילה חועלת נפלא בעוה"ב ובעולם הזה, ולאומות העולם שלא נלכדו בה אינה מועילה אלא בזה העולם, ואין זה עול בחקו ית', כיון שהם לא קבלו החורה אינם נכשלים כל כך בעתה כי הכל הימר להם, לבד שבי' מלות שנלעו, והם שאין כן בישראל שם אכירים בכלי ברזל והם תרו"ג מלות ואזהרות, ואינם יכולים לפסוע ב' פסיעות מבלי שיהיו זכירים שלא יארע חטא על ידם מהכשל בעצירה או מהשתדל מעשות המלות, ולזאת הטובה יאמר הכתוב טובה ישראל עד ה' אלהיך

אשר אנכי דובר אליך ויקם יונק ויילך אל ינוס וגו' ויקרא ויאמר עוד ארבעים יום ויניוה נהפכת, וכבר אמרו ז"ל (תנחומא פ' יקרא) שהיה נשמע יונק שלא לחייב את ישראל מפני שהגויס קרובים לתשובה, ולכן כשאמר לו וקרא עליה כי עלתה רעהם לפני צרה, כי ראה כי גם שרעתה היתה רבה שגלתה מאליה לפני האל ית', ולא הולך ששיגתה האל ית' במעשיהם, לראות אם עשו רעה אם לאו, אלא שהרעה עלתה עלתה בלעקת המעוים וכמו שאמר (בר' ל"א) על החמס קם למינה רשע, מלמד שזקק עלמו מקמל לפני הקב"ה, ועם כל זה כיון שהוא הטון ורחום ארך אפים וגו' ינחם על הרעה כשישובו, בראותם שהיתה הרעה קרובה לבא עליהם כיון שעלתה רעתם לפני ית' וית', ולכן כשחזר אח"כ האל ית' לשלחו שנית אמר לו וקרא עליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך, לא ראה לגלות לו מיד אופן הקריאה וגם שנה בה ג"כ שלא יקרא כי עלתה רעהם שישובו מיד אלא עוד ארבעים יום ויניוה נהפכת, כי אולי לא ישובו כל כך מהרה בזהות להם שהיה ארבעים יום ויתלה יום הקרוב וזאת הקריאה, ועם כל זה שבו בתשובה שלימה, וגם כי היה הרעה לימים האמינו באלהים כמו שכתוב ויאמינו אנשי ינוס וגו', ומפני כי עיקר התשובה לישראל, אמרו בתשובתם מי יודע ישוב ונחם האלהים ושב מחרון אפו, כי אחר שעשו התשובה הנזכרת ודאי שישוב מחרון אפו, אלא שהיה משהר האומות אמרו אחר שברבו בתשובה כפי יכלתם מי יודע אם ישוב מחרון אפו גם לנו כמו לישראל :

פרק ארבעה עשר

ואחר שנתבאר דרך כלל כי עיקר התשובה לישראל, אומר דרך פרט כמה הבדלים שיש בין תשובת ישראל לתשובת האומות ע"ה שהיו בשנים קדמוניות, ההבדל הראשון והעיקרי כי תשובה ישראל מועילה להם בעולם הזה ובעוה"ב ותשובה האומות הנזכר שאין שבים עד ה' בכל נפשם ובכל מאודם אינה מועילה להם כ"א בזה העולם שלא יענשו על מה שחטאו, לא בעוה"ב, ומבואר הוא כי לישראל מועילה התשובה בעוה"ב להילם מרעת החטא וכמו שנאמר בספוקי התשובה (דברים ל') ושבת עד ה' אלהיך ושמתה בקולו וגו' ושב ה' אלהיך את שבתך ורחמך ושב וקבך מכל העמים וגו' אם יהיה נדחק בק"ה השמים וגו' והביאך וגו' ומל ה' את לבבך וגו' ונתן ה' אלהיך וגו'. כל יעודי פסוקים אלו בגלל התשובה הם בעולם הזה, ומזה הכתוב נלמד ג"כ חועלתה לחיי העוה"ב דכתיב ושבת עד ה' אלהיך כמו שכתוב טובה ישראל עד ה' אלהיך ודרשו חכמים (יומא פ"ו) שמענת עד כשא

לא הסתייגה תשובת הרוב ולא תשובת הסדולים,
אלא גם הקנינים לנעטרו אף בהסמכות, כדכתיב
(שם) הבקד והלחן אל יעמעו וגו' :

פרק חמשה עשר

התשובה מועילה לעולם, אבל מר"ם ליגם
הכסורים מועילים יותר ומקובלת,
גם כי לא תהיה כ"כ תשובה נמורה, וכמו שאמרו
ז"ל (ר"ה י"ח) דרשו ס' בהמלאו קראוהו בהיותו
קרוב אליו י' ימים שבין ר"ם ליום הכפורים שאז
נמלא וקרוב לכל קוראיו, ואפילו סיחוד. וראוי
לחת עצם זה כי כפי הכרעה אינם ראוים אלו
הימים לשתיהם התשובה מקובלת בהם יותר ממשאר
ימות השנה, וזה כי ביום ר"ם הוא ית' וישב על
כסא דין לפקוד על כל העולם פרי מעליהם
ומתקבצותיהם אם לקוב אם לרע במשפט לך,
ואי"כ לא יהיה לקבל תשובה בלחון הימים שהם
ימי דין ומשפט כי כשהמלך יושב על כסא דין
אינו עוצר על פסע עד שימוד מכסא דין וישב
על כסא רחמים :

ולזה חני אומר כי כתיבדו אלו הימים לשתיהם
התשובה מקובלת יותר בהם, להיותם בזמן
בריאת העולם, וזה כי בזמן בריאת העולם ר"ם
האל ית' ופסדים לקבל תשובה שבב תשובה
להיות בריאתו עפר מן האדמה, וילך לב האדם רע
מנעוריו, ואי אפשר לו מבלי שיחטא, ואם לא
סיה מקבל התשובה היתה בריאת העולם לריק,
שאי אפשר שלא תהיה רעה בראש האדם בראש
וישחית האל ית' את העולם, וזה שאמרו (פסחים
כ"ד ז') דברים שצדקו קודם שנברא העולם אחד
מהם התשובה, כי קודם שברא העולם הסכים לקבל
תשובת שבב מחטאתו, שאם לא כן לא היה
צורך העולם שלא היה יכול לעמוד כנזכר, ולכך
בזמן שנברא העולם זכר האל ית' שעל מנת כך
בראו שיקבל התשובה, וגם עומד בכסא דין
בפלים ומחויי משפט ביום שברא העולם בזמן
מחויי, וגזר על כל בלי עולם מה שראוי לבא
עליהם בדין ומשפט, עם כל זה צדקו תנאי שהתנה
עם מעשה בראשית בקבלת התשובה כנזכר,
עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים לקבל
התשובת שלא להטיט אותם כפי חטאתם, ולפי
שלא יהיו ביום הדין ממש לעבור על פסע, שארץ
אלו הימים עד יום הכפורים לתת שהות זמן
לחטא שישוב ויטיב פעליו, ואז ירחם עליו ביום
הכפורים בישבו על כסא רחמים קרוב לימים
שנברא בהם העולם על תנאי שיקבל התשובה
החוטא, ואי"כ (ישעיה ל"ה) דרשו ס' בהמלאו
קראוהו בהיותו קרוב, דרשו והספילו ושובו אליו
בזמן המלאו, והם ימי הבריאה שהורה ופרסם
בהם מליאותו ויתברך בבריאת העולם על תנאי
שיקבל התשובה כנזכר, וקראו אותו בהיותו קרוב
ואם

אלהיך כי בשלת בעוק, ראוי לך שתשוב כי
והשוכך הגיע עד ס' כלומר לעוה"ב, מפני
שאתה נכשל בכל עם בעונות סימחודין לך, ואי
אתה יכול להסמר בזולם מלחטוא בהם שהם
מחויי ומקנינים ברנליך ואתה נכשל בהם, וכמו
שכתוב (הכלים ט"ט) עון עקבי יסובני, משאי"כ
באומות הנזכרים, כי ע"ה גלוי עריות שלהם
ששיכות דמים אבר מן הכי צרכת ס' גזל דינין,
יבולים להזכר בהם שלא יעשו, ואם לא יהיו
לחריים שהיה עונותם על עממותם היותם נידונים
אחר מותם, כי מלבד זה, התשובה היא חסד
חלסי כי אין הסכל מחייב שימנע איש ויעבור
דבר ס' ואח"כ יופר במנמא שפתיו, והסליח
חסדו ו. לישראל בני בחיטו אברהם יחזק ויעקב
שקבלו מורמו והמון מלוחיו בסיני כנזכר, ואמרו
ז"ל (חליטו רבא טרק י"ח) כי התשובה נמשלה
למים כדכתיב (איכה ב') שפני כמים לכן וגו',
כמו התורה שנמשלה למים כדכתיב (ישעיה ל"ה)
סוי כל למח לכו למים וגו', ולמר שלא יחשה
התשובה אלא לשומרי התורה שהם ישראל :

עוד יש סבדל בין תשובת ישראל לאומות הנזכרים
גם בעוה"ו וסורו מה שאמרו ז"ל (יומא ט"ו)
גדולם תשובה שזדונות נעשות לו כזכות כדכתיב
(יחזקאל ל"ג) ובשוב רשע מרשעתו וגו' עליהם הוא
יחיה, כי לישראל לבד הוא שבעונות זניות מלך
כי קיים מלות עשה של תשובה בכל אחד מהעונות
ששב תמנו, אבל האומות הנזכרים שאינם מחויי
בתשובה די להם שלא יעשו על העון שבושב
עמנו, ולא שיחשבו להם כזכות, ולכך באלו
הכתובים שחזקאל סיכיר כמה פעמים בית ישראל,
לומר כי לישראל לבד הוא שנתשובת לו העונות
כזכות אחר שובם מהם :

עוד גדלם תשובת ישראל מתשובת האומות
הנזכרים, כי תשובת הרבים מישראל מועלת
לפרטים מהם שאינם שבים, וזכות הרבים העמוד
להם שלא יספו בעונות בעוה"ו עד אשר יתנו אל
לכם כחזור כדו שלא יעשו בעוה"ו, מה שאין
כן באומות הנזכר כי אין התשובה מועילה כי אם
לשבים, והלואי תועיל להם, ולא שנאמר שחוייל
לפרטים שביניהם שאינם שבים, וכמו שאמרו
ז"ל (פסיקתא חמור) על ולקחמס לכם ביום
הראשון וגו' שהוא ראשון לחשבון עונות אחר
התשובה והסקרה של יום הכפורים, והד' מינים
כנגד כמות כמות שבישראל, תורה ומלות, תורה
בלת מלות, מלוא בלא תורה, לא זו ולא זו, אמר
הקב"ה יקחו ארבעה מינים אלו כנגד כלם ויעשו
כלם לגודלה אחת והם מכפרים אלו על אלו, וכן
שבוה הפסלה שיש בה מסועי ישראל כהלכה
שהיתה נכללת עם כמותה הקטרת עם היות ריחה
רע, וזה לישראל שנעשו בכל זה, ולא לאומות
הנזכרים, וכן מלינו בלחשי ניגוה שכתוב בהם
(יונה ג') וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם, כי

והוא הזמן הנזכר שהיה קרוב לעולם כשעלה
 במחשבה לקרבה אל המלאכה לעשות אותה, וגם
 ביום הדין שהוא יושב על כסא דין אינו מתפשט
 וחוקר על העוטים כל כך, כמו שמפשט וחוקר
 על הטובות שעושה האדם כדי לתת לו שכר הרבה
 על עשיית המלות, וכמו שאמרו על מי שיש בידו
 עשר מלות ועשר עבירות, והוא אומר יאלו אלו
 באלו אמרו רבותינו אין הקב"ה עושה כן אלא
 שכר מלות נותן לו משלם ועבירותיו אינו מדקדק
 עמו, מנין (עורא ט') כי אחת אלקי השכח למטה
 מעיניו. וכמו שאמרו על פסוק ויך ה' חסד וגו',
 וכמו שא"ב ג"ב (ישעי' ה') ויגבה' לנבואת במשפט
 והאל הקדוש נקדש בלדקה, ירצה כי בעיני
 המשפט והוא כשיראה האל יתברך לעשות משפט
 בחוטאים, הוא מנביח עמו כביכול שלא להביע
 ולא לפשט בעיני החטאים כל כך אלא בחטא
 דרך כלל, ולא בפריש הדברים שבשעת עשיית
 החטא אשר עליהם נחשב החטא יותר חמור.
 ובעיני שכר המלות אינו כן אלא שחוקר על
 הדברים הפרישים שבעיני המלות שעליהן תבדל
 השכר להרבות שכר הליקויים, והוא אמרו והאל
 הקדוש נקדש בלדקה, כי לשון קדושה הוא פרישה
 ושפלות, שהאל יתברך נש רוב גדולתו ורוממותו
 משפיל עמו כביכול, לחקור ולחור על העינים
 שנעשו על ידם המלות, שעל ידם התרבה שכר
 המלואה כדי להגדיל שכרם, וז"ל והאל הקדוש
 נקדש בעיני הליקוי כנזכר, וכמו שאמר הכתוב
 שלפניו יושח אדם וישפיל איש עיניו גבוהים
 תשפלה, ירצה שישפיל אדם לקבל עליו עול
 מלכות שמים במלות השכליות כשם שהוא אדם,
 וישפיל עמו לקבל עליו מלות המעשיות, אז עיני
 גבוהים תשפלה, לדקדק במלותיו ולהשקיף
 ולהשיגה עליו להלילו מכל רע ולהלילו במעשה
 ידיו כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם:

פרק ששה עשר

מצאנו תבדל בין מלות התשובה לשאר המלות,
 כי כל המלות יוכל האדם לעשותם
 כשזדמנו לו, כי אין שום דבר מעכב אותן
 גדלותן לעשותם, וגם למעלה מסייעין אותן על
 כך, כאלמנה (יומא ל"ז) בלא יסער מסייעין אותו,
 ואילו במלות התשובה יש כמה דברים מעכבים
 אותם, וכמו שמנה הרב ז"ל פ"ד מהלכות תשובה
 כ"ד דברים המעכבים את התשובה ומחס שופלים
 דרכי התשובה ושאלו הקב"ה מספיק בידו לעשותה,
 וא"כ לר"ך לתת מעט כמה דברים יש בתשובה
 המעכבים אותה:

ונרד"ב יותר בשאלה הזו, והוא מה שמחזק
 האל ית' לב הרשעים הנמורים ואינו
 מניחם לעשות תשובה, וכמו שאמר לישעיהו (ו')
 האמן לב העם הזה וגו', ובתיב (דק"ב ל"ז) ויסיגו

מלשינים במלאכי אלהים וגו' עד כלות חמת ה'
 בהם עד לאין מרפא, ויחא רפואת התשובה, וכן
 בפרשה כתיב (שמות ד') ואני לחוק את לבו וגו',
 ובסיוחן (דברים ב') כי הקשה ה' אליך את רוחו
 ואמך את לבבו וגו', ובכנענים (יהושע י"א) כי
 מאת ה' יחסה לחוק את לבם וגו', ובישראל בימי
 אליהו (מ"א י"ח) ואחיה הסכות את לבם אחרית,
 כלומר שמנע מהם דרכי התשובה, וכמו שהביא
 הרב ז"ל פ"ו מהלכות תשובה. ומה שהביא הוא ז"ל
 שם שאפשר שיחטא האדם חטא גדול ואו חמאים
 רבים עד שיהיו הדין לפני הדיין האמת שיחיה
 הפרעון מזה החטא על החטאים אלו שפשה
 מרובו ומדעתו שמונעים ממנו דרכי התשובה ואין
 מניחין לו רשות לשוב כדי שימות ויאבד בחטאו
 אשר עשה, אינו נראה מספיק לתשובה שאלה זו,
 כי עניי החטאים נחפרשו בחורם, מהם לאין לבד,
 מהן במלקות בין מיתה בידים שמים מהן כרת ענין
 ארבע מיתות ביה דין סקילס שרפה הרג ומאן,
 וכמו שפירש הרב ז"ל עלמו במהכת אבות על
 משנת והיו מחשב הפסד מזה כנגד שכרם ושכר
 עבירה כנגד הכסדה, ואם כן איך נאמר שיחיה
 עונש איזה חטא שימנעו ממנו דרכי התשובה
 ויאבד בחטאו, ואם נאמר שהוא כשלא קבל שום
 עונש במעשה הרצוי לחטאו חטא שלא ידעו בית
 דין, או לא עלה בידם להענישו, הרי כל ד'
 מיתות בית דין יש בהן כרת ויכרתו האל יתברך
 כשלא קבל עונשו בידו חסד וגם לא שב בתשובה,
 ולמה ימנע ממנו דרכי תשובה, וכן בעוטים שאין
 בהם אלה כרת או מיתת בידים שמים סבל ביד
 שמים וגלוי לפניו, והוא יתברך יענישו בעצב
 המיוחד, ואם בחטאים שאין בהם אלה מלקות ולא
 לקה עליהם, יענש על איזה מהם לימנע ממנו
 דרכי תשובה, הלא עשה קל במלקות, ויכול האל
 ית' להענישו בסיורין שימנע גופו בעיניו מלקות,
 ולא למנוע ממנו דרכי התשובה, ואם יחס על'
 חיזה חסדו של מלות עשה שבטלה ולא ראה
 לעשותה כשצאת לידו, ולזה ימנע ממנו דרכי
 תשובה, הרי עניי צימול מלות עשה נראה שחס
 קלים יותר מעניי מלות לא תעשה, וכמו (מנחות
 מ"א) שא"י קניינא למלאך שנעשו עושים וסביב
 לו שיעדן ריחמא עשנין אעשה, שאינה שום מי
 שחוטא בשב ואל עשהה שלא עשה המלואה סומללת
 עליו לעשותה, למי שחוטא בקום עשה ועשה
 בפועל הדבר הנחזק מעשותו, ולכן תשובה
 העשין קלה התשובה האחרות, שאם עבר אדם
 על מלות עשה ועשה תשובה אינו זו עשה עד
 שמוחלין לו כדכתיב שובו בנים שובנים וגו', ואם
 עבר על מלות ל"ה אסילו אין בהן כרת תשובה
 ויהי"כ מכפר, כדכתיב כי ביום הזה יכפר וגו'
 וכמו שנהבאר בעיני חוקי כפרה, וכן הוא מפורר
 כי לכל העוטים יש תקנה בתשובה, אסילו לשוב
 חמורים שבטורה ע"ה וגלוי עריות ושפיכת דמים
 וכמו

ואתו, ויגמרו על זה, עד אשר יערה עליהם
 אלה רוח ממרום ג"כ שימדנק במחשבתם אחים
 חשק ורצון לשבו, אז יוסיפו אומץ בחשק עד
 אשר יגדלו ויתרבה כפי האורך לשבו ולתרוח מה
 שצריך לתרוח בענין התשובה, עד אשר ישוב
 למדרגת שהיה בה קודם שחטא, וכן יתחלפו בזה
 החשק והטורה כפי רוב סעויות ומיעוטים, או
 קלותם וזמזומם, כי להגיע למדרגות התשובה והוא
 למה שהיה בו קודם חטאו, צריך חשק ורצון, וצריך
 לעשות במופעל מה שצרכו וחשקו, והוא ענין
 תשובתו קלה או כבדה, ומי שנער כפיו מתמוך
 בהמאיה גם כי היה בו איזה חטא הוא נקל לשבו
 בשני העניינים, בחשק המוחלט לשבו ובלקוח התשובה,
 ומי שנשחקע וכבדע בעצירות הוא קשה לשבו בשני
 העניינים, בחשיב השקר ורוב טורח הדרך,
 ויגיעת שבו אל הדרכים אשר נטה ממנה כנזכר,
 ומיני טמורה והעמל הוא מה שהחטיא את האחים
 או היה צידו למותם ולא מיתם, כי אין צידו
 להשיב את האחים גם כי הוא ישוב אחר העמל
 והטורה, והם ה' דברים מן ה"כ שכתב הרב ז"ל
 בחתום בפרק ה'ד, וכן מי שאינו יודע בזה חסד אופן
 ואיזה דרך ישוב ד' הדברים השנים שמהם הרב
 ז"ל, וכן מי שאינו יודע למי חטא בהמטה דברים
 האחרים שמהם הרב ז"ל, וכן ה' דברים האחרים
 שהשלים בהם ה'כ' דברים שהם קשים מלד עלמם
 לפרוש מהם, ועל העניינים האלה הצריכים עזר
 אלהי, אמר דוד ע"ה על מי שרבו פשעיו
 ונזנן אל לבו לשבו ואינו לו החשק הליך וגם קשה
 עליו לפרוה מה שצריך לשבו בתשובה שלימה, אמר
 (תהלים כ"ח) לב טהור ברא לי אלהים ורוח
 נכון חדש בקרבי, כנגד החשק והרצון בהמשך
 מהלב, אמר לב טהור ברא לי אלהים, וכנגד
 הטורה אמר ורוח נכון חדש בקרבי, כי הרוח
 הנכון הוא לטובל הטורה והעמל הליך לתשובה
 שיהיה נכון רוחו ולא יתמוטט מלהגיע אל מחוז
 חפזו, והוא המקום אשר היה בו בחתום
 קודם חטאו :

אזכרו שכתוב (דברים ל') והיה כי יבואו עליך כל
 הדברים האלה וגו' ושבח עד ה' אלפיך וגו',
 ובע"ה עלמם עונם בה ודרשו חכמים ז"ל (במסרי)
 בזמן שפונה בה שלא שב בתשובה, ואם תאמר
 כי בהכפל החמאים החמורים ולא קבל שום עונם
 עליהם ימנעו ממנו דרכי התשובה, והלא
 האלפיקרוסים והטלוס כ"ד רשעים שמהם הרב ז"ל
 פ"ג מהלכות תשובה כלם יש להם חלק לעוה"ב אם
 תמו בתשובה כמו שכתב הוא ז"ל, וא"כ איך יחנן
 לומר שעל חטא גדול או חמאים רבים יהיה עונם
 שימנעו ממנו דרכי התשובה :

וגחזור לתחלת השאלה בדברים המעכבים את
 התשובה א"ע שאין מונעין אותה, וכאמר
 כי כבר נחבאר למעלה בפרקים הקודמים שמתל
 תשובה מורה על ההרטה ועיבת החטא עד אשר
 ישוב למדרגת שהיה בו קודם שחטא, וכפי גודל
 החטא וקטנו או רוב החמאים ומיעוטים ילמך
 האדם לתרוח לשבו בתשובה עד ישוב למדרגת
 שהיה בה כנכר :

וגמשל ענין זה למי שחטא מדרך הישר וסלף
 אחרת דרכו ונתרחק מדרך הישר דרך
 צורות ושיחין וקולים וזבדקנים, כי כשידע שהוא
 מועט בדרך ויראה לחזור לדרך הישר, ילמך
 לחזור כל סדרך הארוך אשר דרך בה, וגם
 לתרוח ללכל עלמנו ממוקשי הדרך עד אשר יחזור
 למקומו והוא הדרך הישר, יגע ורסס ידים, ואינו
 שום למי שחטא מדרך הישר א"ע שנתרחק והיה
 דרך פטוי ממכשלות, או שקיו ממכשלות בדרך
 ולא נתרחק, או שהיה סדרך פגוי וקרוי, כי כפי
 קרבנת המקום ורחקו וכפי איכות סדרך יהיה
 הקלות או הקושי לשבו אל הדרך הישר, כן הוא
 ענין התשובה כ"ח לא חטא אלא חטא קל פטע אחת
 חזר מיד אין שום טורח כלל בתשובה, כדמיון
 סדרך השטוי וקרוי, ואם לא חזר מיד א"ע
 שלא חטא בו יש בו איזה סדרך פגוי שהאריך
 בדרך, והם שם ושלם בו או יותר, או שהיה
 מהעויות החמורים, או שהטא במיני עוונות חמורים
 וכפל בהם והאריך במדרו, יהיה לו קושי בחלכות
 לשבו למדרגת החטא שהיה בה קודם שחטא,
 והוא ענין עיובי התשובה ונעילת דרכה, ומלבד
 עיובים אלו יש בו מן הקלות וסקושי, כי כשהטא
 הוא קל ולא כבד בו ולא האריך בו הוא מכת
 הלידיקים אשר לא יאונס להם כל און, וכשלים
 לפעמים במה שאי אפשר לימלם כפי עובע היתירם
 כדכתיב (קהלת ז') אין לדיק בדרך אשר יעשה טוב
 ולב יחטא, ונדקתם ותומת ישרם מהנה מהטעות אל
 לבעם מיד מן שטמו מן הדרך הישר, ושבים לאל
 ית' מיד בלי שום טורח ועמל כלל, בהיות החשק
 ורצונם לשבו מיד, מה שאין כן ברשעים הנמורים
 שהאריבו בעוונות החמורים שאין להם חשק וחפץ
 בכל לשבו, בהיותם מוטעעים ונשקעים ביון מאלות
 החמאים, וכשיפלא על לבם יום אחר יום שחטאו

ואזכור כדי להשלים תשובת השאלה, כי לפעמים
 בהרשע הרבה לחטוא במיני חמאים
 חמורים, ויש לפטוי חטא נכון ומזומן שהיה רואה
 בו והיה ממנה לעשותו, לא תיחד לנפשו מהרעה
 המזומנת ומעוזהת לבה עליו על זה כפי מה
 שהגיע אליו מהשטמ, ומעכב עלמנו ושב מעשות
 החטא הסוה, לא מתרעת החמאים העובדים ולא
 מהיותו גומר בלבו שלא לשבו עוד עליהם, אלא
 כפי הפת לא ראה לעשות הרעה המוכן לפטוי מלד
 מה שירא שיגיע לו איזו רעה עליו, והיה אפשר
 שאח"כ ישוב מלד החטא עלמנו ויתחרט על כל מה
 שעשה, או האל יתב' מחזק לבו לעשותו כדי
 שיגיעהו עונם מופלג על כל מה שחטא, כיון
 שאין לו עדיין טובה להתחרט על העבר ולשוב
 לפתח, וזה היה ענין פרעה בפעמים שחוק האל
 ית'

ית' את לבו, בפעם הראשונה הים פנין השמים
 כשראה שהמין בהרעומים ובלב מלאים ושלל יכלו
 הרעומים לעמוד לפני משם, אז' אם לא היה
 מחזיק האל ית' את לבו הים שולח האלפים לעבוד
 את ה' ולא טפס, כמו שאמר אחר כך מי אמי
 הפולחים, ולא מלך שהים מתחרט על מס' אלא
 שלחם, ולא נ"כ שהים גומר שלא לחזק עוד
 לבו שלא לשלחם, אלא מיראתו בעת מאוהם
 המכה הים בדעתו לשלחם הלי שילוח פנזר,
 אלא שהאל ית' חזק לבו כיון שלא הים לו הרעם
 ולא כוונה לבו השוהה שלימה כנזכר, וכן במכת
 השחרשם כסבה את עין כל הארץ והסך הארץ,
 מהר פרעה לקרוא ולמס' ולא אחרת המלחתי
 לה' אליהם ולכס ועמם של נא חמלתי וגו'
 והעמידו וגו' ויסר מעל ידך את המות הזה, לא רצה
 לשלחם רק מלך יראה המות המוכנת ומחומלת
 לפניו, וכן במכת הסך אחר להם לנו עבדו את
 ה' רק לאלהם ובקרבם יולג וגו', ואמר לו משה
 גם אתה הן ידעו וגו' וגם מקני יקר עמנו
 וגו' ויחזק ה' את לב פרעה ולא אהב לשלחם,
 כ"א לא היה האל ית' מחזק לבו הים משלחם
 בלא להנס ובקרב, וכשראה האל ית' שלא היה
 דואם לשלח אותם ואת כל אשר להם אזק לבו שלא
 ישלח אפי' אותם לבד כמו שכתוב ולא אהב לשלחם,
 וכן כשרדף אחר בני' חזק האל ית' בדרך את לבו
 כדכתוב וחזקתי את לב פרעה וירדף וגו' ויחזק
 ה' את לב פרעה מלך מלרים וירדוף אחרי בני
 ישראל וגו', כ"א הוא לא היה יולג אליהם כלל,
 לא היה האל ית' מחזק לבו לרדוף אחריהם, אלא
 שחזק כששלחם לא שלחם אלא ע"מ שיחזרו אחר
 שיבדו את ה', וכשהוגד לו שברח העם נתסך
 לבו כדכתוב וינגד למלך מלרים כי ברח העם
 ויסך לב פרעה ושבדו אל העם וגו' ויחזק
 את רכבו וגו' ויקח עש מאות רכב וגו' ועכ"ז
 כשראה אותם יולגים ביד רמה הים חזרו לו,
 אלא שאל ית' חזק לבו כדכתוב ויחזק ה' את לב
 פרעה מלך מלרים וירדוף אחרי בני ישראל ובני
 ישראל יולגים ביד רמה, כי מ"מ שחזק לבו הים
 לרדוף אחריהם עד היום יולגים ביד רמה,
 אבל הייתה אחריהם היתה עלי שיחזק האל לבו
 כמבואר בכתובים :

וי"ש כאן למען תמו צידך כיוח הים, כל' חיווק הלב
 היה לשיאל להלחם למען תמו צידך, והיה זה
 עונשו על שלא העבירם דרך ארצו בני שיוקו לו
 כלל, כמ"ם בדרך הסלך נלך לא נסור ימיו ושמהל
 וגו', וכן כנענים היה מלחם ה' לחזק לבם לקראת
 המלחמה את ישראל, כי אם לא היה האל ית'
 מחזק לבם היו עומלים בעריהם עד אשר יבואו
 ישראל עליהם ויאלו עליהם, וראה האל ית'
 רוע לבם לחזק לבם שיאלו לקראתם ולא יהיה להם
 תחנה למען ההריום וגו', כי כבר נחמלאה האהם
 בהעובות אשר עשו צלרץ, וכמו שכתוב (ויקרא
 י"ח) כמעט ארץ מלרים וגו' וכמעט ארץ כנען
 וגו' וכתבתי לה מלכו וגו' :
 ועוד אני יאמר כי בראותם עובדי אליהם בשמים
 קדמוניות, אין קושי שיחזק האל ית' לב
 מי שהרבה לפשוע, כי די להם שיקבל תשובה
 דרך כלל, כי יש הבדל בין התשובה ישראל לתשובה
 האומות הנזכרים כמ"ם פירש קודם זה, ולזה
 אפשר שיחטא אחד מהם חטא גדול או חטאים
 רבים עד שהיה צריך שיחטא האל ית' ממנו
 דרכי התשובה וכמו שכתב רב ז"ל, אבל לישראל
 אי אפשר שנאמר זה כמו שכתבתי למעלה, וכן
 לא מנינו בישראל לא כלל ולא פרט בעיניו שחזק
 האל ית' לב אים' שלא יוכל לחזור בתשובה כמו
 שנמלאה זה בראותם הנזכ', ואם ירצה איזו חיווק
 לב בישראל יי"ש על דרך הכתוב למעלה, כי י"ש
 עלי חיווק האל ית' לא היה שב בתשובה גמורה לרא'
 פעם מלך היראה כנזכר :

ומה שכתוב לשמן לב העם הים וגו', הרי אמרו
 ז"ל (מנחם דבי אליהו) וכי תעלה על דעתך
 שאין הקב"ם חפץ בתשובתן של ישראל ח"ו, אלא
 למנוח משם קורת רוח, משל למלך שהיה לו צד
 יהודי מדינה שבר לו שלח בני שחזק שוריהם
 ולאן ואכול ושתה ויון הרבה ותהעלל במלכה, כדי
 שימלא לביו הימנו קורת רוח, וכן מה שכתוב
 ואהם הסבות את לבם האורית, הים במה שלא
 פחה לבם עד פתח שידעו כי ה' הוא האלהים
 כמו שידעו עמם על יד אליהו במה שעשה והסתכל
 פניו פניו וידעו שטעם הים וגו' :

פרק שבעה עשר

והתשובה היא מלאה כוללת כל המלות וסובבת
 עליהן, כ"א יחטא האדם בין באחד
 מכל מלות עשה שלא רצה לפשוט, בין שעשה
 איזו דבר מהמחזר לעשות, התשובה היא רפואת
 העלם לכן יושב אל ה' וירחמו, כמו ע"א ות"ת
 שסובבות כל הסודס כולה, כי הסודס צע"א
 ככופר בכל האורס כולה, והסופר בה כמודס
 בכל הסודס כולה, וכן תלמוד מורה סובב על כל
 המלות, וכמו שכתוב (דברים ה') ולמדתם אותם
 ושמרתם לעשותם, כי לא יוכל האדם לעשות כל
 ה

ובן בסיחון דכתוב כי הקשה ה' אלפיך את רוחו
 ואמץ את לבבו וגו', נראה כי לא הקשה האל
 יתברך לבו שלא יעבירם צלריו, כי הוא מעלמו
 לסיחון מנין על מלכי כנען, לא רצה להעביר
 ישראל כדי שלא ילכו על מלכי כנען, וכמ"ם
 ולא אהב סיחון מלך חשבון העבירנו בו, וכתוב
 בפ' חקק ולא נתן סיחון את ישראל עבור בניבולו
 וגו', אלא שמטי רוע לבו שלא רצה להעבירם
 כדי שלא יירשו את כנען, הקשה עוד האל
 ית' את רוחו ואמץ את לבבו שיאלהם להלחם
 בהם, כמ"ם עש ויחזק סיחון את כל עמו וגו',

מרתם ולא הרע, ודוד שמלך ע"ס סיה מחלל לאל יס' ישיה לכו נכון ובטוח באלו סג' מלות. וקוללות כנזכר, ואמר (תהלים כ"ו) בחגני ס' ונקמי לרפס כליותי ולבני, כי החדך לנגד עיני וגו', הזכיר האצברים הראשיים המורים עליהם, ורמז המוח בלמרו לנגד עיני והוא המוח שהוא נגד העינים, ומפני כי היסודין באים על האדם לפעמים מטרידים אותם באופן שאינו יכול לשוב בתשובה מתקנתיו, וגם כי לפעמים מגיל בהם מוס מחשבת ילד הרע לומר שלא בוא לכפרת שון אלא מקרס הוא היה לו, וכן מצטלים אותו מהלימוד לכן אמר בחגני ס' וגו', כלו' כשתבחון אותו ומיסרני על חטאתי ויהי באופן שאוכל לשוב בתשובה, ושאלמין שבלו מאחק לכפרת שון, וגם שלא יבטל אותו מלימודי, כאמרו (תהלים ל"ד) אשרי הנבר אשר מיסרני יס וגו', וזהו הנראה באמרו (פס כ"ו) לרפס כליותי ולבני, כלו' יהיה בנסיון באופן שיאחרו כליותי לרפס ולקוקים בסועל התשובה ולבני שלם בתלמוד תורה, ועל מה שחלוי במוח והיא הכפירה בע"א, איני לריך להסתכל שחלופי, כי ידעתי כי החדך נגד עיני לעולם, באופן שאין מקום לילד הרע שינגדני בזה, כי לעולם הסלכתי באמיתות שמך כי אתה אמת ותורתך אמת:

פרק שמנה עשר

בהיות התשובה מן המלות הגדולות כמו שקדם, היא סבה גאולה, וכמו שאמר ר' יוסף הגלילי (יומא ס"ו) גדולה תשובה שמציה גאולה לעולם שנא' ובה לליון גואל ולשבי פשע ציעקב נאם ס', ר"ל כי צפנת ליון החרבס ושוממה ועומדת דרד בלי השכינה וצפנת שבי פשע יבא הגואל, ומה שאמר גדולה תשובה שמציה גאולה לעולם, שנראה שבצביל התשובה לבד הגאולה בזה הוא שבביל שנא' צכתוב ובה לליון גואל שנראה שליון לבד יבא הגואל, לזה אמר ולשבי פשע ציעקב, כלו' שבצביל ליון יבא הגואל לליון להחזיר עטרת השכינה ליושנה, ובצביל שבי פשע יבא הגואל לכל היוולס שהם בני יעקב, ולזה אמר שמציה גאולה לעולם מלת התשובה, ואמר ולשבי פשע, להורות על מעלה התשובה כי גם שלא ישובו כ"א מהפסעים ולא מהסגנות יבא הגואל: עוד אפשר לומר שרמז בפשע זה שלא אמר פשעים על המא מיוחד הכולל את כל בית יעקב, והוא עון ע"א שנמסכה מהסגולת אשר עשה ירבעם ולזה אמר ולשבי פשע ציעקב נאם ס', כלו' יבא הגואל כשישוב מהפשע המיוחד הכולל את כל בית יעקב, והוא נאמר מפי הגבורה כי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום, וזה הנראה באמרו נאם ס' כנזכר:

ויש התימכות לתשובה עם הגאולה לשכתא בגללה

זס חס לא למדה לו שמעס ממי. שלמה, ואין בכל המלות מלות אחת שהיא טובה. כל המלות כאלו, כי מלות שבת ומילס ולדקה ושאר מלות גדולות שבת, אינן טובות ולא כוללות כל המלות כאלו:

וכוזה סלד יש מעלס במלות התשובה כמה שאמר (יומא ס"ו) גדולה תשובה שזכות נעשו לו כזכות כדכתי' ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט ולדקה עליהן הוא יחיה, וכתיב (תהלים מ"ה) מור והשלוח קליעות כל בגדוהיך אל תקרי בגדוהיך אלא בגדוהיך, כפיות כי התשובה היא טובה על כל המלות כנזכר, כשעושה תשובה על המא אחד שחמא החמא היה פרטי, והתשובה נחשבת כוללת כל המלות וכאלו עשה דמיון כל המלות, כע"א שהכופר בה כמודה בכל התורה כולה, כן הכופר בחמא שעשה כמה שש בתשובה הרי הוא כמודה בכל התורה כולה, ומחשב לו ללדקה ולזכות, ובקיימו מלות התשובה הכוללות על המא הפרטי, נראה היותו חפץ בקיום כל המלות כיון שש בתשובה גמורה בחמא הפרטי, וכמ"ש במלות התשובה (דברים ל') ובנת עד ס' אלסוך ושמת בקולו וגו', כי בקיימו מלות התשובה ישמע בקול האל ית' בכל מה שילוו, כיון שניחם ושב מחמא פרטי שעשה:

והנה מלאנו מלות התשובה כתובס בצוף כל המלות, להורות על ענין זה כי היא כוללת את כולן וטובת אותן כנזכר, ואין שום מלות כתובס אח"כ, כ"א מלות הקהל שהיא מענין תלמוד תורה, ומלות כתיבת ס"ת ג"כ דכתיב (דברים ל"א) ועשה נכחו לכס את התורה היות ולמדה את בני ישראל וגו', כי היה לריך לכתוב בצוף התורה לומר שיכתבו כל התורה בספר מראש ועד סופה, וזהו וסוכפל עונס אוהרת ע"א ג"כ בלן בצוף התורה אשר התשובה (פס ל') ואם יפנה לבכך ולא השמע ונדחמ וגו' הגדתי לכם סיוס וגו', וכן מלות ת"ת כתיב קודם פאוקיס אלו (פס) כי הגמס אשר אנכי מלך סיוס לא נעלמת היא וגו', ואחריהם במלות הקהל ובמלות כתיבת ס"ת דכתיב ולמדה את בני ישראל, להורות כי אלו סג' מלות, תשובה ת"ת ואוהרת ע"א, הן טובות כל המלות שנכתבו כבר בתורה ושקולות לכן מן גד המזכר:

ואפשר שעל אלו השלס מלות מורים האברים הראשיים שבאדם, והם הלב והמוח והכליות, הלב הוא כנגד ס"ת שכתוב בה והיו הדברים אלס אשר אנכי מלך סיוס על לבכך, והמוח הוא כנגד אוהרת ע"א, שריך להלמין בשלם המוח במוח מלות יחוד האל ית' ושלין צלחו בשמים ובארץ, והכליות יועולות לאדם הטוב והרע כנגד מלות התשובה, לריך שיפיע בפשע מירד הקוב עם סלב על כליותיו לשוב בתשובה שתימה על החטאים שעשה כדי שילמט

שחרר עולם משעבוד הילך צמה שצבה צהצובה גמורס, ראו ג"כ שיהיה הנוף משוחרר משעבוד המלכיות, וזכו שאמר דוד המלך ע"ס (תהלים ס"ט) קרבם אל נפשי נאלם למען אויבי פדני, רוצה לומר התקרב אל נפשי בתשובתי כדי שתנאל אותם מן הילך רע, למען שיסיס כבס שתפדס גופי מיד אויבי :

צגללה, כי הגאולה היא השועת שעבוד הנוף, וההצובה היא השועת שעבוד הנפש, כי אין שעבוד מלכיות גדול משעבוד המלך הזקן וכסיל וסוף הילך רע, וכמו שהגאולה היא היסך השעבוד כן ההצובה היא היסך השועת, ובעוד שהנפש היא משועבדת לילך רע, ראו גם כן שהנוף יהיה משועבד למלכיות, אבל כשהנפש

גשלה השער השני

השער השלישי

הוא שער היסודות (העקרims), ופרקיו ששים וארבעה .

הפרק הראשון , בגדר היסודות

ויאמין, כי יכופר לו מפי איש הנון ונאמן, יחשב לו לעללה והתפרסלות אם יוכל סוף בעלמו לראות ולידע הדבר הסוף ולא ישתל על זה, וכמו ששנינו (אבות ס"ב) ודע מה שהשיב לאפיקורוס, וכן נראה ממה שאמר הכתוב (דס"א כ"ח) דע את אלהי אביך ועבדכו, (תהלים ל"א) השבכו כי ידע שמי, נראה שלריך האדם לידע ולהשיג כפי יכולתו ידיעת ה' ואמונתו ושהשם ית' יעלה אותו וישבכו על זה : ואם מלך העלשי יש לך איכור לחקור על אלו העניינים אחר שרמזו בכתוב יש לו ג"כ פנים מההרואות, כנראה שאינו מאמין אותם אם לא שורה עליהם השכל, נחשב לו למיעוט אמנה, וכמו (מסנהדרין ק', ג"ב ע"ה) שאירע לאותו תלמיד שגלגל על מה שדרש רבי יוחנן ושמי כדכוד שמשותף עמיד הקב"ה וכו' והח"כ ראה בעניניו מה שבאזינו שמע ונענש על זה, וכן נענשו דור המדבר בענין המרגלים שלא האמינו מה שאמר להם הסי"ת שהיתה ארץ זבת חלב ודבש, וכן ממה שאמרו (חגיגה י"ג) במופלא ממך אל הדרוש במוסס ממך אל תחקור וכו', נראה שאין לאדם לחקור כצמו אלו העניינים כסם עמוקים ומכוסים, וכמו שאמרו במשנה (סס י"א) אין דורשין וכו' כל המסתכל בד' דברים רתוי לו כחילו לא בא לעולם מה למעלה מה למטה וכו' וכל שלח חם על כבוד קויו וכו' :

כל עיקרי תורתנו התמימה ואמונתיה נרשמים ונרמזים בתורה ובנביאים ובכתובים ובדברי רז"ל מפי הקבלה, וביחוד שלש העיקרים הסוללים את כולם הם נרמזים בתחלת הנביאה, סציאות ה', שברא השמים והארץ וכל זבאם, ותורה מן השמים, ממה שכתוב יום הששי (שבת ס"ח) ו' בסיון סמוכן למתן תורה, והשגחה להשכיר ולהעניש, ממה שאירע לאדם וחוה, ועם כל זה ראוי לחקור אם יספיק לנו כצמו אלו העיקרים והאמונות להאמינם ולהיותם חקוקים בלבנו מלך הקבלה והוראת הכתובים והמדרשים, או אם יהיה ענינו חיוב לחקור על כל אחד מהם מדרך השכל והסגרה, או אם יש לך איכור בחקירה על אלו העניינים, אחר שרמזו בכתובים ובמדרשים, כי יש לכל לך מאלו פנים מההוראות :

וכשחקרנו על אדם מלך אחד מהם מלאנו את כלם כנים ואמתים כקלת קלת מהעיקרים והאמונות : אם סלד האדם שיספיק לנו האמונה כסם מלך הקבלה, נמלא אותו אמיתי כקלת מן העיקרים והאמונות שאי אפשר לנו לעמוד על החקירה כסם אם היו אם לא, אם עמידים להיות או לא, כמו הורה מן השמים, וביאת משיח, ותחיית המתים, וכיוולא באמונות מן המקיבל

אם מלך קראשון שיספיק לנו האמונה כסם מלך הקבלה, יש לו פנים מההוראות, ממה שאנו דואים רוב דיני התורה ומשפטים מפורשים מפי הקבלה ומפי השמועה כפי מה שקבל משה רבינו מפי הנבזרה וקלמס הלכה למטה מסיני בלי סוס הסמכתה בכתובים, ואנחנו דנים על פיהם ומקיימיו מלות עשה ול"ח כפי פירוש המקובל מפי מרע"ה מפי הנבזרה, וכן כל סיפורי התורה ממה שאירע לאבות ולדורות הראשונים עד מתן תורה ומה שכתוב בנביאים ובכתובים, אנו מאמינים הכל בדרך קבלה ואין אנו חוקרים עוד על אמתהם : ואם מלך השני שיהיה חיוב לחקור על אלו האמונות בדרך השכל, יש לו ג"כ פנים מההוראות, וזה שאין ראוי לאדם כמה שהוא אדם להתרשל מלחקור על כל דבר כל מה שישגי יד סגלו, דק מלל אם יכופר לו לאדם דבר מחדש